

OTHELLO ÇEVİRİSİNE SUNUŞ

Tutunduğumuz, unuttu(ruldu)ğumuz, bazen de yakamızı bırakmayacakmış gibi bize hatırlatılıp duran kimliklerin anlatıya bağımlı, dolayısıyla değişken ve yoğrulabilir olduğunu *Othello*'dan daha çokyönlü biçimde ortaya koyan az eser vardır. Siyaseten ziya-desiyle manipüle edilen, şiddetli bir mesele olarak kimliğin dile bağımlı olduğu, dolayısıyla özsel bir sabite olmaktan çok uzak olduğu gerçeği, kimlik fenomeninin fiili ağırlığından hiçbir şey eksiltmediği gibi, bizzat “biz”e ait sayıp özdeşleştığımız, sahiplendiğimiz (hani derler ya “bizi biz yapan”) kimliklerin başkalarının anlatılarıyla şekillendirilebilir, yönlendirilebilir, hatta kendi ötekisine dönüş(türül)ebilir olduğu içgörüsünü beraberinde getirir, ki kimliğin, kim(ler) olduğumuzun pek mühim sınırlarını bulandırması bakımından az buz şiddetli ve tehditkâr bir içerimi yoktur bunun da. Bu anlamda *Othello*'da kendi sınırına götürülmeyen, bazen de o sınırda kendi ikili karşıtına dönüşmekle sınanmayan bir kimlik yahut ikilik yok gibidir: Doğu-Batı, Hıristiyan-Müslüman (Türk), Venedikli-Mağripli, uygar-barbar, yurttaş-yabancı, şehir-yaban, siyah-beyaz, gençlik-yaşlılık, kadınlık-erkeklik, insan-hayvan, sa-vaş-barış, ılık-karanlık, iyilik-kötülük, militer-domestik, epik-romantik, vs.

Kim olduğumuzun, benliğimizin, mevcudiyetimizin dile, yani (dilselliğin kolektif karakterinden ötürü) başkalarına tabi, bu anlamda müzakereye açık olduğu fikri asli bir korkuyu tetikleyebilir: “Ben” kimim?! Bu asli korkuyu tetiklemesi beklenen bir önermeyi oyunun ilk sahnesinde Iago'nun ağzından kayıtsız bir açık seçiklikle ifade edilen bir teatral içgörü olarak duyarız: “Ben olduğum şey değilim” (1.1.64, bkz. 24. not). Eski Ahit'te (Çıkış, 3:14)

Tanrı'nın bitmek bilmez yorumlara konu olan "ben, ben olanım" (*I am that I am*) cümlesinin şeytanca bir parodik tersine çevirmesi olan bu önerme sadece tanımlı birtakım farklılıklara karşı tutarlı bir özdeşlikler, süreklilikler toplamı olarak kimliğin (*identity*)¹ bir reddini içermekle kalmaz, anlatı olarak kimliğin, Othello ile Iago'nun dram yazarı Shakespeare'le paylaştıkları iki yeteneğe dolayımlandığını da ima eder. Bu yeteneklerden Othello'nun dram yazarıyla paylaştığı ilki, hikâye anlatıcılığıdır. Othello Mağribi kimliğine rağmen Venedik gibi merkantilist bir Hıristiyan devletinde din değiştirerek o devletin entegre olmuş paralı askeri, ardından valisi olarak kendini var edebilmiş, kendi hikâyesini yeniden yazabilmiştir. Nitekim Desdemona'yı da hikâyesini anlatarak kendine âşık etmiştir, ki Desdemona'nın babası Brabantio'nun başlangıçta onu evine davet etmesinin nedeni de yine hikâye anlatmaktaki bu maharetidir (1.3.129-170). Iago'nun Shakespeare'le paylaştığı yetenek ise, (1. entrika, kumpas, komplo, 2. hikâyenin konusu, olay örgüsü anlamındaki) İngilizce *plot* sözcüğünde ifade bulur. Iago'nun kendi deyişiyle "sanatı" (bkz. 159. not) *plot* sözcüğünde üst üste binen iki hüneri de kapsar: dolap (çevirme), kumpas (kurma), (başına) ağ örme anlamı ile hikâye örme. Tragedyada biçimsel hareket görünüşte statik bir bireysel kimlik anlatısının (Nietzsche'nin tabiriyle *principium individuationis*'in, bireysellik ilkesinin) parçalanmasıyla sağlanıyorsa, Othello'nun kendi kendine yeter, kendiyle özdeş bir birey olarak ördüğü sarsılmaz duran kimlik anlatısı, bu anlatı üzerinde yorum üstünlüğünü, dolayısıyla bu anlatıyı dönüştürme/yeniden yazma tekeli ele geçiren Iago tarafından istikrar-sızlaştırılarak parçalanacak ve trajedin Dionysosçu hiçliğine iade edilecektir. Othello'nun kimlik anlatısı gibi, *Othello* oyununun olay

1. Paul Ricœur Türkçeye "kimlik" "aynıyet," "özdeşlik" şeklinde çevrilen *identity* sözcüğünün Latince'deki iki kullanımı olan *idem* ve *ipse* sözcüklerinden hareketle kimliğin iki vechesi arasında ayırım yapar. Buna göre, Latince *idem* sözcüğü "özdeş" veya "aynı" anlamına gelirken, "benlik" anlamındaki *ipse* sözcüğü böyle bir özdeşliğe işaret etmez. Burada "kimlik" kavramını ilk anlamıyla ve Ricœur'un "anlatısal kimlik" formülasyonu çerçevesinde kullanıyorum. Bkz. Paul Ricœur, "Narrative Identity," *Philosophy Today* 35: 1 (Bahar 1991): 73-81, s. 73-4.

örgüsü üzerinde de yazarlığa, yönetmenliğe girişen Iago'ya bu iktidarı sağlayansa “Ben olduğum şey değilim” (kendimle/kimliğimle özdeş değilim) önermesinde ifade bulan evrensel oyunculuk özbi-lincidir. Iago'da şeytani bir özellik olarak dramatikleşen bu teatral özbi-linç ve genel olarak teatrallık Shakespeare tiyatrosunda entelektüel bir biçim hüneri olmanın ötesinde, antik tiyatrodan devreden tiyatro-olarak-dünya (veya dünya tiyatrosu, *theatrum mundi*) perspektifinin bir uzantısıdır, ki bu perspektif Globe² sahnesinin Latince şiarında da karşılık bulur: *Totus mundus agit histrionem*. Bu şiarın kelimesi kelimesine tercümesi, “tüm dünya oyuncuyu oynuyor”dur. Buna göre, kişileri değişmez görünen kimlikler ve rollerle özdeş oldukları illüzyonu içinde bu verili kimlik ve rollerin bağınaz ve asık suratlı birer kuklasına yahut kurbanına dönüştüren sahne, egemenlerin tarihi adıyla oynanıp duran iktidarlı “dünya tiyatrosu”dur. Bir yarı uyku ve kan(ıksan)mışlık içinde sürgit oynanan bu oyunda kılıklar, replikler, oyuncular, sahneler vesaire değişse de, oyun hep önceden yazılmış ve tekrar edilmeye hazır olarak orada yeni kuklalarını ve kurbanlarını beklemektedir. Teatral özbi-lincin taşıyıcısı olan (ideal) oyuncu figüründe karşılık bulan ise, verili rol ve kimliklerle özdeşleşmek yerine, onlara estetik mesafe alabilen, dolayısıyla kendi verili hikâyelerini rol farkındalığıyla aktif şekilde yorumlayarak, onlara saplanmadan yeniden, yeniden yazabilenlerdir.

Shakespeare tiyatrosu majör ve minör olmak üzere bine yakın oyun kişisi çıkarmış olmasına karşın, bu oyun kişilerinden herhangi birine “kim” sorusunu sorduğumuzda, karşımıza koca bir roller, jestler, edimler, işlevler, etkilenişler, dönüşümler, nihayet

2. The Globe (Yerküre), Shakespeare'in Saray Nazırının Adamları Kumpanyasından oyuncu arkadaşları John Heminges, Thomas Pope, Augustine Philip ve Will Kempe ile 21 Şubat 1599'da ortaklaşa kurduğu, yaklaşık 3.000 seyirci kapasiteli açık hava tiyatrosudur. Tiyatronun ünlü Latince şiarı *Totus mundus agit histrionem*'dir. Sembolü ise, dünyayı sırtında taşıyan Herkül'dür. O dönem Londra'nın en önemli halk tiyatrolarından olan Globe 1613'te tamamen yanmış, 1614'te yeniden inşa edilmiş ve 1642'deki genel tiyatro yasağıyla birlikte kapatılmıştır. 1997'de Globe'un orijinal yerinde yeniden inşa edilen tiyatro binasına “Shakespeare's Globe” adı verilmiştir.